

Hindistan'da yaşatılan bir gelenek: Yunani Tıp

Yrd. Doç. Dr. Mahmut Gürkan

1956 yılında doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'ni bitirdi (1980). Aynı fakültede uzmanlık eğitimini tamamlayarak Radyoloji Uzmanı oldu. Yine aynı kuruluştaki çalışarak 2004 yılı Ekim ayında emekli oldu. 2006 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı'nda başladığı doktora eğitimini 2010 yılında tamamladı. Halen Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesinde Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Hindistan, 1,2 milyar nüfusu ile dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir. Hindistan'da modern Batı tıbbının yanında bazı geleneksel tıp ekolleri de resmen tanınmakta ve uygulanmaktadır. Ayurveda, Yoga, Natüropati, Yunani tıp, Siddha ve Homeopati gibi alternatif tedavi yöntemleri devlet kurumları tarafından desteklenmekte ve denetlenmektedir. Bunlardan Yunani Tıp sistemi, özellikle Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu kuzey eyaletlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Yunani tıp -Hindistan'da

kullanıldığı şekliyle *Unani tıp-*, aslında geleneksel İslam tıbbına verilmiş diğer bir isim olup, farklı ülkelerde *Tıbb Yunani*, *Greko-Arap Tıbbi*, *İyon Tıbbi*, *Arap Tıbbi*, *Geleneksel Tıp*, *Oriental Medicine* vb. gibi değişik isimlerle de anılmaktadır.

"Yunani/Unani" sözcüğü Arapça "Yunan" kökünden türemiş olup, bu tıp sisteminin Antik Yunanistan'da yaşamış olan Hipokrat'a kadar uzanan geçmişine işaret etmektedir. Yunani tıp, Hipokrat'ın temellerini attığı "Humoral Patoloji Teorisi"ni esas alır. Bu teoriye göre tüm hastalıklar ve ilaçların teda-

videki etkileri, bu teorinin dayanağını oluşturan oluşan dört humorun (kan, balgam, safra ve sevda) aralarındaki dengesinin bozulması ile açıklanır.⁽¹⁾ Antik Yunan ve Helen medeniyetinin tıp bilgileri, Roma döneminde Galen gibi ünlü hekimlerce de geliştirilerek sonraki nesillere aktarılmıştır. Ancak Bizans döneminde yönetime giderek tutucu anlayışların egemen olmasıyla baskıya uğrayan önemli tıp otoriteleri; çareyi Antakya, Edessa (Urfa) gibi daha doğudaki kültürel merkezlere sığınmakta bulmuşlardır. MS. 489 yılında, Bizans İmparatoru Zeno'nun, ünlü Nesturi

ICUM 2011 den bir panel

Yunani tıp -Hindistan'da kullanıldığı şekliyle Unani tıp-, aslında geleneksel İslam tıbbına verilmiş diğer bir isim olup, farklı ülkelerde Tıbb Yunani, Greko-Arap Tıbbı, İyon Tıbbı, Arap Tıbbı, Geleneksel Tıp, Oriental Medicine vb. gibi değişik isimlerle de anılmaktadır.

teolojik ve bilimsel merkezi *Edessa Akademisi*'ni kapatması ile buradaki bilgiler önce *Nusaybin Akademisi*'ne, daha sonra da Sasani (bugünkü İran) egemenliği altındaki Gundişapur şehrine gelmişlerdir. Zamanla Nesturilerin yanı sıra Neoplatonistlerin ve diğer bilginlerin de katılmasıyla Gundişapur şehri kısa zamanda dünyanın her tarafından öğrencileri ve öğretmenleri kendine çeken bir tıp merkezi durumuna gelmiştir.

İran'ın, Arap ordularınca fethinden sonra Hindistan'ın, İran'ın, Suriye'nin ve Yunanistan'ın bilgi ve kültür birikiminin bulunduğu Gundişapur'daki tıp okulunda mevcut olan eski Yunanca, Latince, Aramice ve Nesturice eserler, Suriyeli ve İranlı bilginler tarafından Arapçaya tercüme edilmiştir. Büyük çoğunluğu Hristiyan olan tercümanlar Abbasi Halifesi El-Memun gibi Müslüman hükümdarlar tarafından saygı görmüş ve paraca desteklenmiştir. MS. 9. yüzyılda Hüneyin İbn İshak, Galen'in çok sayıda eserini Arapçaya çevirmiştir.⁽²⁾ Ayrıca Gundişapur'daki İslam öncesi Pers döneminin tıp kitapları ve Antik Hint tıbbının ünlü *Suşruta Samhita*, *Çaraka Samhita* gibi eserleri de Arapçaya aktarılmıştır. Yunan, Helen, Roma tıp geleneğini benimsemesi nedeniyle o dönemde İslam dünyasında rağbet gören bu yeni tıp anlayışına *Tıbbi Yunan* adı verilmiştir.

MS. 9. ve 13. yüzyılların arası, İslam tıp bilginlerinin tıbbı özgün katkılar yaptıkları bir dönemdir. Bu bilginler anatomi, bakteriyoloji, mikrobiyoloji, oftalmoloji, patoloji, farmakoloji, fizyoloji, psikoloji ve cerrahi bilimler gibi tıbbın çeşitli alanlarında kendi katkılarını içeren eserler vererek teori ve pratiği bir araya getiren geniş bir tıp literatürü oluşturmuşlardır. İslam tıbbında *Ahlat-ı erbaa* denilen *Humoral Patoloji Teorisi*, İbn-i Sina'nın *Kanun fi't-tıbb* adlı eserinde duygusal, zihinsel durumlar ve tavır yanında rüyalar da ele alınarak geliştirilmiştir. Galen ve Hipokrat'ın eserlerini de içeren *Yunani tıp* bilgileri bu literatür sayesinde

Aligarh Muslim Üniversitesinden bir görüntü

sonraki yüzyıllarda yeniden Batıya aktarılabilmiş ve bu surette günümüz Batı tıbbının temellerini oluşturmuştur.⁽³⁾ Geçmişindeki birikiminden dolayı daha sonraki dönemlerde *Yunani* tıp olarak adlandırılan İslam tıbbı; zamanla Mısır, Suriye, Irak, İran, Hindistan, Çin gibi Orta doğu ve Uzak Doğu ülkelerinin tıp sistemlerini de özümseyerek daha da zenginleşmiştir.⁽⁴⁾

Yunani tıp ekolünde tanı koyarken aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulur:⁽⁵⁾

- Anamnez: Hasta fiziksel öyküsü, ruhsal durumu, yeme alışkanlıkları ve diğer kriterlere göre incelenir.
- Hastanın vücudundaki dikkat çekici anormal değişiklikler, ağırlı noktaları açısından incelenir.
- Nabızdan teşhis: Ayurveda, antik Yunan tıbbı ve Geleneksel Çin tıbbında olduğu gibi, nabız birden fazla vücut bölgesinde araştırılır.
 - Hızlı veya yavaş nabız.
 - Geniş veya daha ince nabız.
 - Düzenli veya düzensiz nabız.
- İdrar ve dışkı incelemesi: Vücut sıvıları, sindirim sistemi hakkında bilgi verme noktasında çok önemlidir. İdrar örneği açık bir cam şişe içinde renk, koku ve kıvamı (qârûra) açısından; dışkı örneği de renk, kıvam, koku olduğunda, sindirilmemiş parçacıklar açısından incelenmiştir.

Uygulanan başlıca tedavi şekilleri şunlardır:

- Dahili uygulamalar: Gıda rejiminin düzenlenmesi, ilaçla tedavi
- Harici uygulamaları: Hamam tedavisi, egzersiz, kupa tedavisi (bardak çekme), masaj, cerrahi.

Yunani tıp Hindistan'da ilk olarak M.S.12-13 yüzyıllarda Delhi Sultanlığı (1206-1527 CE) ve Kuzey Hindistan'da kurulan Müslüman egemenliği sırasında yayılmış ve daha sonra Babür İmparatorluğu döneminde gelişmiştir. Sultan Alaeddin Halaci, birçok seçkin İslam hekimini getirterek ve Ayurveda tabiplerinin desteğini sağlayarak İslam tıbbının uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. Bu dönemde bilinen ilk hekimlerden biri *Hâkim Ziya Mohd Mesud Zangi Rasheed*'dir. O dönemden günümüze dek Hindistan'da faaliyet gösteren bazı önemli *Yunani* tıp bilim adamları şunlardır:⁽⁶⁾

Akbar Mohd. Ekber Arzani (ö. MS 1721): *Qarabadin Qadri ve Tibbe Ekber* adlı kitabında kendi yaşam boyu edindiği klinik deneyimlerini toplamıştır.

Hakim M. Şerif Han (1725-1807): Babür Döneminde Delhi'de yaşamış ünlü hekim olup, *Ilaj ul Amraz* adlı kitabı ile ünlü olmuştur.

Hakim Ajmal Han (1864-1927): Ünlü bir bilim adamı, hekim, politikacı ve *Karol Bagh Delhi Unani ve Ayurveda*

ICUM 2011 Kongre üyelerinden bir grup, İbn Sina Akademisi kurucusu Hakım Zillur Rahman ile birlikte

Koleji'nin kurucusudur. Asarol (*Rauwolfia serpentina*) bitkisini analiz ederek bazı etkili antihipertansif drogları dünyaya tanıtmıştır.

Hakim Kabeeruddin (Nisan 1894–9 Ocak 1976): Ünlü bir *Yunani* tıp bilgini olup Arapça ve Farsça yazılmış 88 *Yunani* tıp kitabını Urducaya tercüme etmiştir. Onun bu büyük başarısı sayesinde, Hindistan'da *Yunani* tıp eğitimi verilmesi mümkün olabildiği.

Hindistan'da ilk *Yunani* tıp eğitim kurumu 1872 yılında kurulan Lahore Doğu Koleji'dir. Günümüzde aralarında *Jamia Hamdard* ve *Aligarh Muslim University* gibi ünlü üniversitelerin fakültelerinin de bulunduğu 34 adet *Yunani* tıp okulu (*medical college*) eğitim vermektedir.⁽⁷⁾ Müfredatlarında İbni Sina, İbni Rüşd gibi İslam bilginlerinin eserlerinin de okutulduğu bu yüksekokullarda lisans eğitimini tamamlayan öğrenciler "hakim" unvanı ile mezun olmakta ve hekimlik yapabilmektedirler.

3,2 milyon km² yüzölçümü ile Hindu, İslam, Hıristiyanlık, Jainizm, Sihizm ve diğer sayısız dini geleneğe ev sahipliği yapan ve 22 farklı dilin konuşulduğu Hindistan, 138 milyona dünyanın ikinci büyük Müslüman topluluğuna sahiptir. Delhi Sultanlığı ve Babür İmparatorluğu döneminde İslam dininin yaygınlaşması nedeniyle daha çok kuzey bölgelerinde yoğunlaşan Müslüman nüfus, çoğunlukla Urdu dilini konuşmaktadır. Geleneksel *Yunani* tıp uygulamaları da bu bölgelerde daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Hindistan'da geleneksel ve tamamlayıcı tıp dallarına özel bir önem verilmektedir. Hindistan Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı'nda bu konuyla özel olarak ilgilenmek üzere ilk olarak 1995 yılının Mart ayında "Hint Tıp Sistemleri ve

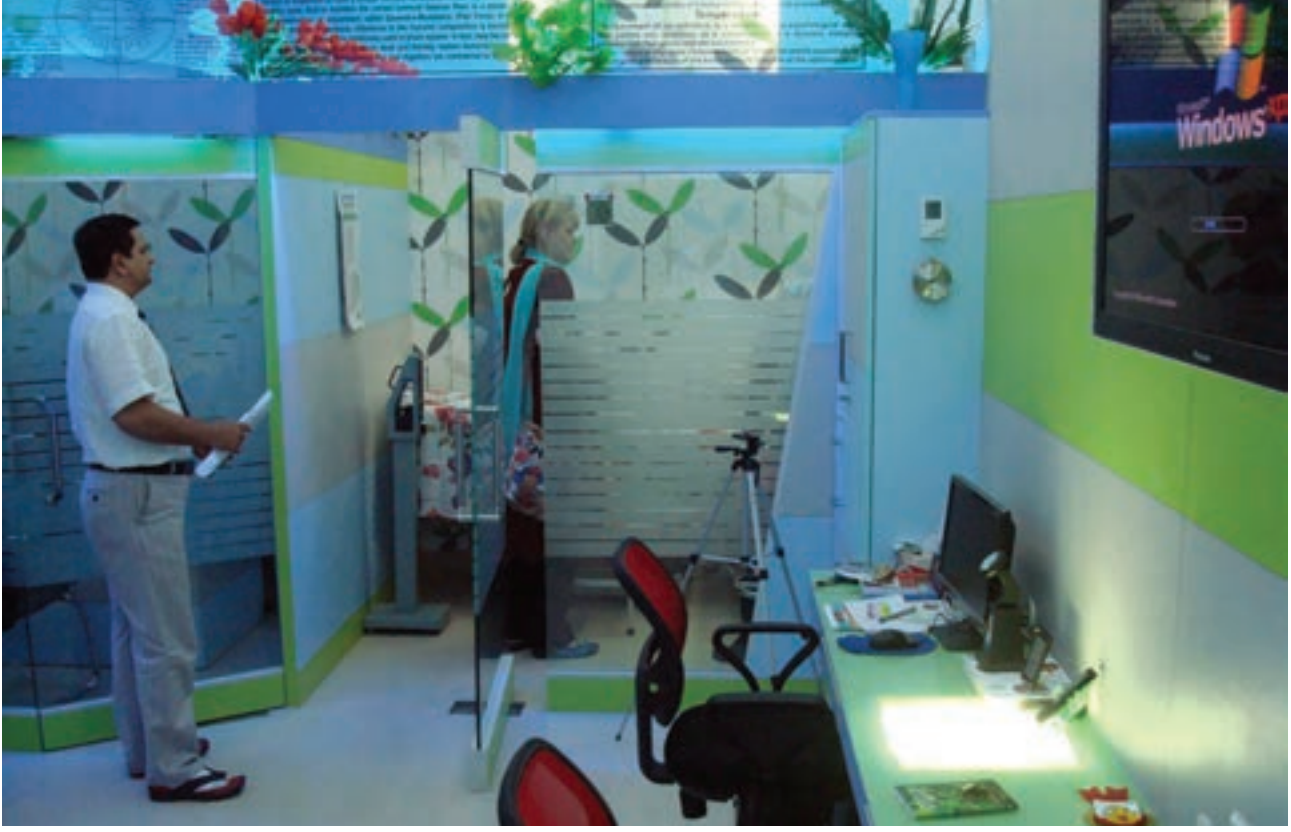
Homeopati Bölümü" (*Department of Indian Systems of Medicine and Homeopathy-ISM&H*) adıyla bir bölüm oluşturmuştur. Bu bölüm 2003 yılının Kasım ayında Ayurveda, Yoga, Natüropati, Yunani, Siddha ve Homeopati gibi alternatif tıp sistemlerine yoğunlaşacak şekilde genel müdürlük düzeyinde yeniden düzenlenmiş ve "Ayurveda, Yoga ve Natüropati, Unani, Siddha ve Homeopati Bölümü" (*The Department of Ayurveda, Yoga and Naturopathy, Unani, Siddha and Homeopathy AYUSH*) adını almıştır. Bölüm, AYUSH eğitim standartlarını iyileştirmek, ilaçların kalite kontrolü ve standardizasyonu, tıbbi bitki materyalinin kullanılabilirliğini artırmak, araştırma ve geliştirme (ARGE) ve bu sistemlerin yurt içinde ve uluslararası alanda etkinliğine ilişkin farkındalık yaratma gibi konularda faaliyet göstermektedir. AYUSH Bölümü 2001 yılında, *Ayush Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi* (CSIR) ile işbirliği içinde, geleneksel tıp bilgilerinde patent hırsızlığını ve korsanlığı önlemek için, bir "Geleneksel Bilgi Dijital Kütüphanesi (TKDL)" oluşturularak, Ayurveda, Yunani, Siddha ve Yoga gibi Hint sistemlerinde kullanılan geleneksel tıp bilgi birikimini kodlamıştır. Bu çalışma kapsamında önemli bir tedbir olarak yaklaşık 805 bin Ayurvedik; 98 bin 700 Yunani ve 9 bin 970 Siddha ilaç formülü patent başvurusu formatında beş dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca ve Japonca) transkribe edilmiştir.⁽⁸⁾

Hindistan'da *Yunani* tıp eğitiminin yanında, *Yunani* tıp konusunda bilimsel çalışmalar ve toplantılar da yapılmaktadır. Bu toplantılardan biri, 24-25 Mart 2011 tarihleri arasında *Aligarh Müslüman Üniversitesi Unani Tıp Fakültesi* tarafından gerçekleştirilmiştir. "International Conclave on Unani Medicine" adı ile düzenlenen "Küreselleşmenin gücü ve stratejiler" konulu bu kongrede *Yunani*

İslam tıbbı Batıda yerini modern tıbbı bırakmış olsa da Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi Asya ülkelerinde Unani tıp adıyla yaşamaya ve resmen tanınmaya devam etmektedir. Hindistan'da Yunani tıp sisteminin, ülkedeki 21 eyalette 48 bin kadar kayıtlı Yunani hekimi, toplam yatak sayısı 4 bin 671 olan 262 Yunani Tıp Hastanesi, bin 19 Yunani Tıp Dispanseri vardır. Yunani Tıp uzmanları, Türkiye ile de daha yakın bir ilişki içinde olmak istiyor.

tıp uygulamalarında standardizasyon, kalite kontrol ve güvenlik sorunları, fikri mülkiyet hakları, Yunani formüllerin daha iyi bir dozajlanması için farmakolojik teknikler gibi konular tartışılarak görüşülmüştür.⁽⁹⁾ (Resim. 1)

Kongrenin düzenleyicisi olan Aligarh Müslüman Üniversitesi (AMU), *Sir Syed Ahmed Han* tarafından, *Muhammedan Anglo-Oriental College* adı ile 1875 yılında kurulmuştur. 1920 yılında Hindistan Parlamentosunda kabul edilen bir kanunla "merkezi üniversite" statüsünü elde eden kuruluş, Hint Müslümanlarının karşı karşıya kaldığı sosyal, eğitimsel ve kültürel geri kalmışlık gibi sorunlarda etkin bir yol gösterici güç haline gelmiştir. İngiliz yönetimi döneminde kurulan ilk kuruluşlardan biri olmasına karşın. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde öncü bir rol oynamıştır. Geçmişte Hindistan'da "doğunun Oxford'u" sıfatını kazanan iki üniversiteden biri olan okul, *Uttar Pradesh* bölgesindeki *Aligarh* şehrinde, 468 hektarlık alana yayılan bir kampüsü ile bugün de modern Hindistan'ın büyük üniversiteleri arasında yer almaktadır. 88 bölümü, 5 enstitüsü, 13 araştırma merkezi, bin 600 öğretim üyesi, 28 bin öğrencisi, 6 bin çalışanı ve 70 öğrenci yurdu olan ile faaliyet gösteren üniversite, her yıl yükseköğrenim için gelen yüzlerce yabancı öğrenciyi ağırlamaktadır.⁽¹⁰⁾ (Resim 2)

Aligarh Unani Tıp Fakültesinde bir teşhis laboratuvarı

Aligarh'ta bulunan diğer önemli bir kurum da, İbn-i Sina Ortaçağ Tıbbı ve Bilimleri Akademisi'dir (*Ibn Sina Academy of Medieval Medicine and Sciences-IAMMS*). Akademi *Hakim Zillur Rahman* tarafından 2000 yılında kurulmuş, 2004 yılında Hindistan Hükümeti Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığınca akredite edilmiş ve 2008 yılında "mükemmeliyet merkezi" (*centre of excellence*) payesini elde etmiştir. Akademi üyeliği herkese, özellikle de tıp tarihi ve bilim tarihinin konulu akademik faaliyetlerle ilgili olanlara açıktır. Akademinin başlıca bölümleri şunlardır:

1. *Hakim Zillur Rahman* Kütüphanesi
2. *Hakim Karam Hussain* Tıp ve Bilimler Tarihi Müzesi
3. *Hakim Fazlur Rahman*'ın Sanat, Kültür ve Oryantalizm Tarihi Müzesi
4. *Shifa ul Mülk'ün Anısını Yaşatma Komitesi*'nin Yayın Bölümü
5. AIDS Komitesi
6. İbn-i Sina Şifa Khana
7. Hint Tıp Sistemlerinin Akılcı Kullanımı ve Güvenliği Merkezi
8. *Ghalib* Çalışma Merkezi ⁽¹¹⁾ (Resim 3).

Kendinden önceki bilgi mirasını devralarak yüzyıllar boyunca dönemine göre en gelişmiş uygulamaları hayata geçiren ve Batıda modern tıbbın doğuşuna öncülük eden İslam Tıbbı; Batıda yerini modern tıbbı bırakmış olsa da Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi Asya ülkelerinde *Unani* tıp adıyla yaşamaya ve resmen

tanınmaya devam etmektedir. Bu kısa yazı kapsamında incelediğimiz Hindistan örneğinde *Yunani* tıp sisteminin, ülkedeki 21 eyalette 48 bin kadar kayıtlı *Yunani* hekimi, toplam yatak sayısı 4 bin 671 olan 262 *Yunani* Tıp Hastanesi, bin 19 *Yunani* Tıp Dispanseri, yükseköğretim kurumları ile halen geçerli bir tıp uygulaması olduğu anlaşılmaktadır.⁽¹²⁾ Bunun yanında Hindistan'da ayrıca, resmi kuruluşların da teşviki ve desteğiyle *Yunani* tıp uygulamaları çağdaş araştırma yöntemleri ile incelenmekte ve yapılan yeni buluşlarla dünya tıp literatürüne katkılarda bulunmaktadır (Resim 4). *Yunani* Tıp uzmanları ülkenin çeşitli üniversitelerinde düzenledikleri uluslararası toplantılarla seslerini daha geniş bir alana duyurma çabası içindeler. Bu satırların yazarının da katıldığı ICUM 2011 Kongresinde katılımcılar Türkiye ile de daha yakın bir ilişki içinde olmak istediklerini ifade etmişlerdir.

Kaynaklar

- 1) Van Alphen, Jan; Aris, Anthony. *Oriental Medicine: An Illustrated Guide To The Asian Arts Of Healing* Serindia Publications: Londra, 1995, s.39.
- 2) Öztürk, Levent. *İslam Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler*. İz Yayıncılık: İstanbul; 2006, s.212.
- 3) Oldmeadow, Harry. *Light from the East: Eastern Wisdom for the Modern West*. World Wisdom Inc. Indiana ABD, 2007. s.20.
- 4) *Medicine and Life Sciences in India History of Science, Philosophy and Culture in Indian Civilization, Vol. IV Part 2, Ed. Subbarayappa BV,*

Centre for Studies in Civilizations, Project of History of Indian Science, Philosophy and Culture; New Delhi, 2001, ss. 298-325

5) *Medicine and Life Sciences in India History of Science, Philosophy and Culture in Indian Civilization, Vol. IV Part 2, Ed. Subbarayappa BV, Centre for Studies in Civilizations, Project of History of Indian Science, Philosophy and Culture; New Delhi, 2001, ss. 298-325*

6) Liebeskind, Claudia. *Arguing Science: Unani Tibb, Hakims and Biomedicine in India, 1900-1950 içinde: Plural medicine, tradition and modernity, 1800-2000 ed. Ernst, Waltraud, London, UK; New York, USA, Routledge; 2002, s.58.*

7) <http://career.webindia123.com/career/institutes/listInst.asp?group=68> (Erişim tarihi: 31.10.2011)

8) <http://indianmedicine.nic.in/> (Erişim tarihi: 31.10.2011)

9) *International Conclave on Unani Medicine 24-25 Mart AMU, Aligarh, Hindistan Bildiri Özetleri Kitabı, 2011.s.22.*

10) Maheshwari, Anil. *Aligarh Muslim University: Perfect past and precarious present*. UBS Publishers' Distributors: Bangalore, Hindistan. 2001.

11) <http://www.ibnsinaacademy.org/> (Erişim tarihi: 31.10.2011)

12) <http://www.ccrum.net/about/present-status/health-care/> (Erişim tarihi: 31.10.2011)